

Posudek dizertační práce Terezy Divíšek Injekce a obrázek za statečnost: očkování v ordinacích

Téma práce a zejména metodologický postup nejvíce korespondují s oborem etnografie, případně v širším slova smyslu sociologie medicíny a zdravotnictví, ale zřetelně obsahuje i poznatky využitelné v psychologii a sociální psychologii, je tedy značně transdisciplinární.

Práce obsahuje dostatečný teoretický úvod a vysvětlení metodologického postupu, autorka se snažila přiblížit myšlenkový i praktický postup. V prvních kapitolách autorka rozebírá důležité sociologické a etnografické koncepty vztahující se k tělesnosti. Určitým problémem je, že práce obsahuje dvě témata a dvě části, jak sama autorka přiznává: jak se o očkování mluví a jak se očkování dělá. Jistým problémem je, že první část vychází z jiných empirických zdrojů, než část 2. Zdroje sloužící jako analytický základ části jedna jsou nedostatečně popsány, i když se o to autorka snaží. Zmiňuje 23 polostandardizovaných rozhovorů s různými aktéry z let 2017 a 2018, ale nedostatečně tento soubor a výzkumný instrument představuje, ač slouží jako základ teoretických závěrů první části až do kapitoly 3 včetně. Leckdy není odlišena problematika tzv. povinného očkování proti infekčním chorobám oproti nadstandardnímu očkování proti neinfekčním chorobám, v textu se to leckdy mísí, ač okolnosti očkování jsou podstatně jiné a nejde zde asi o kolektivy těl v případě nepřenositelných chorob. V některých pasážích se mi zdá, že autorka příliš uměle odděluje politickou stránku od čistě psychosomatického prožívání. Podle mne, právě proto, že očkování se zapisuje navždy do těl lidí, vzbuzuje kontroverze politické ve smyslu mocenského konfliktu, komu tělo patří, zda individu u nebo společnosti. Zde je dilema, které nelze zamlčet přesunem pozornosti k tomu, „jak se očkování dělá“.

Část druhá, od 4. kapitoly, je založená na vlastním pozorování z r. 2022. I zde by bylo možné uplatnit podobnou výhradu, byť v menším rozsahu, a sice, že empirický materiál by mohl být ještě více popsán, autorka sice představuje 3 ordinace, uvádí 70 hodin pozorování, ale nepřibližuje např., jak vypadal terénní deník, jakým způsobem s ním pracovala apod. Je diskutabilní, zda se jednalo vůbec o zúčastněné pozorování, ale hranice jsou velmi nezřetelné. Etická stránka sběru dat pro druhou část byla korektně ošetřena prostřednictvím informovaných souhlasů. Tato 4. kapitola živě popisuje, co se děje v ordinacích a poskytuje vzácný pohled do tohoto prostředí, v tom je cenná. Ukazuje strategie zvládnání bolesti a paradoxnosti různých situací. Může být základem reflexe této praxe a diskuze nad ní. Např. empirické zjištění, že lékaři odměňují děti bonbóny, je už dnes problematické a tato praxe není obhajitelná. Je to ale spíše vedlejší produkt poznání v rámci této práce, jež cílila na jiné aspekty.

Celkové zhodnocení:

Silné stránky práce:

Autorka dostatečně osvědčila svou schopnost vědecky a výzkumně pracovat v oboru sociálních věd. Umí věci adekvátně problematizovat, zasadit do kontextu existujících zahraničních i domácích poznatků, má nastudováno dostatečné množství relevantní zahraniční literatury. Užívá standardní akademický jazyk. Prokazuje vysokou míru reflexivity,

tedy klíčové kompetence v oborech, v nichž práci předkládá. Přináší zajímavé podněty pro zlepšení praxe (viz bonbóny za statečnost nebo leckdy dospělácky vtipné až ironické -byť dobře míněné a tudíž pochopitelné- poznámky rodičů k chování malých dětí). Je co zlepšovat na základě tohoto pozorování, i když autorka toto v diskuzi nemá, protože její plné soustředění na tělesnost a ztělesnění jí trochu brání vnímat i jiné užitečné střípky poznání. V závěrech se autorka poctivě snaží identifikovat a obhájit relevanci svých poznatků, ale přes poctivou snahu zůstává přínosnost poznání této práce spíše v intencích základního výzkumu, a praktická využitelnost je alespoň pro mne obtížně čitelná.

Slabší stránky práce:

Je sice zřejmé, na co se autorka zaměřuje, ale zejména v první části textu jsou její poznatky snad až příliš akademické a podle mého soudu, poněkud vyumělkované. Jinými slovy, není úplně zřejmé, o co v práci jde, kromě toho že se zjevně zaměřuje na otázky tělesnosti, tělesné propustnosti, tělesné paměti, jak se uplatňují v procesech očkování. Zastřenost v prvních kapitolách může patrně být důsledkem velmi složitěho způsobu vyjadřování a také se na tom může podílet přebírání myšlenek z anglických zdrojů, které jsou spíše mechanicky přeloženy, bez důsledné snahy o postižení podstaty sdělení. I to je prominutelné u začínajícího vědce. Doporučuji v budoucnu více se zaměřit na opodstatněnost a relevanci teoretických pojmů v žité praxi, hledat podstatu myšlenek, přebíraných ze zahraniční literatury a k čemu vlastně nové koncepty mohou sloužit a zda mají oporu v empirické praxi.

Příklad za všechny: text na s. 41 v odstavci věnovaném problematice spojení těl a paměti. Autorka pracuje se zahraniční literaturou, což je správné, ale zůstává pouze na rovině překladu a nedostatečně v českém jazyce odkrývá obsah a význam použitých myšlenek. Text je pak věcně nesrozumitelný a představuje jakousi formu sociologického *l'art pour l'art* ismu. Alespoň já jsem mu při nejlepší snaze neporozuměla.

Z její práce cituji zde: *„Různí autoři věnující se spojením těl a paměti (např. Narvaez 2006; Fassin 2008; Kleinman a Kleinman 1994) upozorňují (1) na přítomnost vtělené paměti těl individuálních i kolektivních a (2) také na propojení vtělené paměti se sociálními strukturami a normami, kdy kolektivní paměti často deterministicky formují individuální a kolektivní těla – „minulost ožívá ve sdílených přítomnostech, a tudíž sociální skupiny 'přirozeně', 'intuitivně' kráčí ke zděděným budoucnostem“ (Narvaez 2006: 52) – a simultánní spojení vtělených pamětí s každodenní existencí a praxemi, kdy se odráží vtělené minulosti na „každodenní existenci i na významu, jaký dávají lidé svým životům a akcím“ (Fassin 2008: 316) a sociální aktéři se mohou „odpoutávat do toho, co jejich tělům předepisuje minulost“ (Narvaez 2006:52).“*

Očkování je navýsost relevantní téma a jistě není vyčerpané dostupnými studiemi. Navíc mocenská dimenze je velmi dobře zřetelná i v popisech toho, co se děje v ordinacích při očkování v tom, kdo a jak definuje situaci. Snaha programově uhnout od tématu moci je charakteristická spíš pro etnografii, v sociologii nelze tento aspekt vypustit, neboť moc je všude v lidských vztazích.

Práce v této podobě obsahuje značné množství překlepů a leckdy nesprávných jazykových obrátů, což jistě napraví pozorná korektura (slova jako uchechtla a vycouvala bych

doporučila nahradit-nejedná se o přímé citace, ale vlastní text autorky, termín interpelace není na s. 80 správně použit). Nevím, proč autorka pro označení stran místo s. používá anglické p nebo pp.

Další výhrady mám k tomu, že některé publikované zdroje (např. rozhlasové interview nebo novinové články či materiály Sdružení pacientů), ze kterých autorka rovněž cituje, nejsou správně bibliograficky uvedeny. Pokud jsou to publikované zdroje, a nejedná se o materiál autorky, podle mého soudu mají být uvedeny v seznamu literatury se všemi náležitostmi. To chybí.

Poznámku k nedostatečně uvedenému empirickému materiálu z let 2017-18 jsem již uvedla výše.

Práce by mohla obsahovat více faktických zdrojů, např. o povinném očkování, jak to s ním je z hlediska zákona v ČR, jaké normy se k němu vztahují, očkovací kalendář apod. Není to sice bezpodmínečně nutné, ale do sociologického (možná ne do etnografického) přístupu to náleží.

Ačkoliv se může zdát, že pasáž slabších stránek je v tomto posudku delší než pasáž silných stránek, je to proto, že zde uvádím více konkrétních příkladů. Nechtěla bych, aby mé hodnocení bylo vnímáno jako příkré, snažila jsem se maximálně zhodnotit práci na základě svých zkušeností a svých výzkumů. Výše zmíněné připomínky nejsou překážkou k obhajobě práce.

Celkově vyhodnocuji práci pozitivně.

Autorka splnila standardní úkoly, jako je formulování tématu, zpracování literatury, shromáždění empirického materiálu, který adekvátně analyzovala k formulování závěrů. Z práce je patrná systematickosti, důslednost, schopnost akademického vyjadřování a nezbytná reflexivita.

Jak jsem zmínila výše:

autorka osvědčila schopnosti a dovednosti k vědecké a výzkumné práci a **práci doporučuji k obhajobě.**

Doc. PhDr. Eva Křížová, PhD., 11. 8. 2024

Evangelická teologická fakulta UK

